

พระยาอุปกิตศิลปสาร

พระยาอุปกิตศิลปสาร เป็นครูภาษาไทยอีกท่านหนึ่งซึ่งรู้เรื่องภาษาไทยเป็นอย่างดี ท่านได้เขียนตำราซึ่งใช้เป็นหลักในการศึกษาภาษาไทยที่มีชื่อเสียงมาก และใช้อยู่เป็นเวลานาน

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี พுகถึงพระยาอุปกิตศิลปสารว่า “พระยาอุปกิตศิลปสารมีนิสัยเป็นครู จึงมีหน้าที่เป็นครูอยู่ในกรมศึกษาธิการ ตอนแรกเข้ารับราชการ ครั้งยังหนุ่มอยู่ก็เป็นครูดี ครั้นภายหลังในเบื้องปลายแห่งอายุ เมื่อรับตำแหน่งเป็นอาจารย์ในคณะอักษรศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก็ปรากฏเป็นอาจารย์ดีอีก ท่านว่า ผู้จะเป็นครูดีนั้นต้องอาศัยมีนิสัยเป็นครูมาแต่กำเนิด พระยาอุปกิตฯ เป็นเช่นนั้นจริงตามคำร่ำที่เดียว”

พระยาอนุমানราชชน กล่าวว่่า “จะหาผู้รู้เรื่องภาษาไทยดีได้อย่างเจ้าคุณอุปกิตฯ เห็นจะหาได้ยากยิ่งกว่านี้เจ้าคุณอุปกิตฯ ไม่ใช่จะมีความรู้ในวิชาภาษาไทยซึ่งเป็นความรู้วิชาชีพเท่านั้น ท่านยังมีความรู้พิเศษในเรื่องต่างๆ ซึ่งเป็นความรู้รอบตัวด้วยอีกชั้นหนึ่ง...”

พระยาอุปกิตศิลปสาร เป็นบุตรนายหว่าง และนางปลั่ง เกิดที่บ้านหมู่ที่ 10 ตำบลบางประทุน เขตบางขุนเทียน จังหวัดธนบุรี (ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของกรุงเทพมหานคร) เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2422 ชื่อของท่านคือ นิม กัญจนชีวะ

การศึกษา

ประมาณ พ.ศ. 2431 เด็กชายนิม เป็นศิษย์พระภิกษุคำ สำนักวัดบางประทุนนอกเริ่มเรียนหนังสือที่นั่น

พ.ศ. 2433 พระภิกษุคำเห็นว่าเด็กชายนิมเป็นเด็กที่มีสติปัญญาดีจึงนำตัวไปฝากเป็นศิษย์ท่านสมุห์ฝิ่ง สำนักวัดประยูรวงศาวาส ที่สำนักนี้ได้เรียนหนังสือสามัญ หนังสือขอมและเรียนธรรมะ

พ.ศ. 2435 ท่านสมุห์ฝิ่งมรณภาพ จึงกลับมาอยู่บ้านประมาณ 2-3 เดือน มีอาชีพรับจ้างเขียนสัญญาต่างๆ และกรรมธรรม์

พ.ศ. 2436 คุณย่านำไปฝากสำนักวัดสุทัศน์เทพวรารามอยู่กับพระภิกษุเปลี่ยน ได้เล่าเรียนภาษาไทยและพระปริยัติธรรมกับพระครูพรหมศร (เหรียญ)

พ.ศ. 2438 พระครูพรหมศร ให้อาจารย์สามเณรเพื่อจำกัดวงให้เล่าเรียนพระปริยัติธรรม ไม่ให้ไปเที่ยวเตร่ไกลนอกวัด

พ.ศ. 2441 สอบพระปริยัติธรรมได้ประโยค 3

พ.ศ. 2442 อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ อุโบสถวัดสุทัศน์เทพวราราม ปลายปีสมัครสอบไล่ได้นักเรียนชั้น 1 (ภาษาไทย) ของมหามกุฏราชวิทยาลัย

ปลาย พ.ศ. 2443 สอบวิชาภาษาไทยได้ประโยค 3 ชั้น 1 สอบได้ประกาศนียบัตรครูชั้น 1 (ป.ป.) และสอบพระปริยัติธรรมได้ประโยค 4

ปลาย พ.ศ. 2444 สอบพระปริยัติธรรมได้ประโยค 5

ปลาย พ.ศ. 2445 สอบพระปริยัติธรรมได้ประโยค 6

พระยาอุปกิตศิลปสาร อุปสมบทเป็นภิกษุในบวรพุทธศาสนาเป็นเวลา 5 พรรษา ได้ลาสิกขาบทเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2447 ขณะที่เป็นครูรองโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์

พระยาอุปทิศศิลปสาร (นิม กายจนาศีวะ)

(พ.ศ. 2422 - 2484)

ประวัติราชการ

พ.ศ. 2443 เริ่มเข้ารับราชการเป็นครูฝึกหัดสอน ณ โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์สายสวัสดิ ขณะที่ยังเป็นบรรพชิต

พ.ศ. 2444 เป็นครูรองโรงเรียนสวนกุหลาบวัฒมหาธาตุ

พ.ศ. 2445 ย้ายไปเป็นครูรองโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์

พ.ศ. 2447 ลาสิกขาบท

พ.ศ. 2449 ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนอุปทิศศิลปสาร

พ.ศ. 2453 เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นข้าหลวงตรวจการ

พ.ศ. 2455 เป็นพนักงานกรมราชบัณฑิต

พ.ศ. 2458 ได้เลื่อนวิทยฐานะเป็นครูประกาศนียบัตรมัธยม (ป.ม.)

พ.ศ. 2459 เป็นหัวหน้าการพิมพ์แบบเรียนและหัวหน้าแผนกอภิธานสยาม

พ.ศ. 2462 เป็นปลัดกรมตำรา (อีกตำแหน่งหนึ่ง)

พ.ศ. 2473 ทางราชการยุบกองตำรา จึงย้ายไปเป็นหัวหน้าแผนกในกองแบบเรียนกรมวิชาธิการ (กรมวิชาการ - ปัจจุบัน)

พ.ศ. 2475 ย้ายไปเป็นอาจารย์ในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจนถึงวันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2475 จึงย้ายมาเป็นอาจารย์ประจำกรมวิชาธิการ ครั้งทางราชการยุบกรมวิชาธิการท่านก็ไปเป็นอาจารย์ประจำกรมศึกษาธิการ

พ.ศ. 2478 ออกรับพระราชทานบำนาญฐานสูงอายุ (สมัยนั้นข้าราชการเกษียณอายุราชการเมื่ออายุ 55 ปี) แต่ทางราชการยังคงจ้างไว้ในฐานะข้าราชการวิสามัญรับราชการต่อมาอีก 4 ปี

พ.ศ. 2482 ลาออกจากราชการเมื่ออายุ 60 ปี

ราชการพิเศษ

นอกจากหน้าที่ในตำแหน่งราชการแล้ว พระยาอุปกิตศิลปสารยังได้รับแต่งตั้งให้ทำหน้าที่พิเศษต่าง ๆ ดังนี้

1. อาจารย์พิเศษแผนกวิชาภาษาไทยและภาษาโบราณตะวันออก คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. อาจารย์พิเศษสอนภาษาไทย โรงเรียนฝึกหัดครูประถมวัดบวรนิเวศ
3. อาจารย์พิเศษสอนภาษาไทย วิชาชุดक्रमัธยม
4. กรรมการชำระปะทานุกรม
5. กรรมการพิจารณาวางหลักการตั้งชื่อบุคคล

ยศ บรรดาศักดิ์ และเครื่องราชอิสริยาภรณ์

พระยาอุปกิตศิลปสาร ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนยศ บรรดาศักดิ์ และรับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์สูงขึ้นตามลำดับตลอดเวลารับราชการ แต่ไม่มีหลักฐานชัดเจน ทราบแต่เพียงว่าครั้งสุดท้ายก่อนออกจากราชการ คือ อำมาตย์เอกพระยาอุปกิตศิลปสารได้รับจตุรดาภรณ์ช้างเผือก และเหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยา

ผลงานการเขียนตำราและการประพันธ์

1. งานเขียนตำรา พระยาอุปกิตศิลปสาร ได้เขียนตำราภาษาไทยไว้ครบชุด เป็นตำราภาษาไทยที่มีชื่อเสียงมาก มี 4 เล่มคือ
 - อักษรวิธี
 - วจิวิภาค
 - วากยสัมพันธ์
 - ฉันทลักษณ์
 2. งานเขียนอื่น ๆ มีทั้งการด้านการศึกษาด้านจรรยา ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง จำนวนมาก
- นามปากกาที่พระยาอุปกิตศิลปสารใช้ในการประพันธ์ได้แก่

1. สามเณรนิ่ม ตอนที่บวชเป็นสามเณร
2. พระมหานิม ตอนที่อุปสมบทเป็นพระภิกษุ
3. ม.ห.น. ใช้เมื่อลาสิกขาบทแล้ว
4. อ.น.ใช้เมื่อได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์

แล้ว

5. อ.น.ก. และ อุณาใช้เมื่อได้รับพระราชทานนามสกุลแล้ว
6. อนีก คำชูชีพ ใช้เพียงเรื่องเดียว คือเมื่อเขียนเรื่อง รสแห่งกวีนิพนธ์ ลงหนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย

พระยาอุปกิตศิลปสาร นอกจากเป็นครูภาษาไทยที่ดีแล้ว ยังเป็นครูศีลธรรมและวัฒนธรรมที่ดีด้วยเป็นที่เคารพศรัทธาของบรรดาศิษย์ทุกรุ่นทุกวัย ท่านได้ให้อิโวกาแก่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยครั้งหนึ่งว่า

“1. ประพฤติเป็นตัวอย่างที่เราขังบกร่องอยู่ เช่น :-

ก. กล่าวคำว่า “สวัสดิ” เมื่อพบกัน ซึ่งนานาชาติเขามีทั้งนั้น

ข. กล่าวคำว่า “ขอโทษ” เมื่อผิดพลาด และกล่าวคำว่า “ขอบคุณ” “ขอบใจ” เมื่อได้รับความเอื้อเฟื้อ

2. ประพฤติมารยาท, ศีลธรรมให้สมเกียรติชาติ เช่น :-

ไม่กล่าวคำหยาบ ไม่แสดงกิริยาหยาบ ไม่โกรธง่าย มีใจเป็นนักกีฬา ไม่เห็นแก่ตัว เห็นอกผู้อื่น แสดงหน้าเข้มข้มอยู่เสมอเป็นต้น”

โวกาทของท่านครั้งนี้เป็นสิ่งดีงามสอดคล้องกับเรื่อง “สมบัติของผู้ดี” ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีเป็นอย่างยิ่งและเป็นโวกาทที่ทันสมัยตลอดกาลประชาชนชาวไทยที่มีสมบัติผู้ดียังประพฤติปฏิบัติเสมอมาจนปัจจุบัน

บั้นปลายแห่งชีวิต

เมื่อท่านได้ลาออกจากราชการแล้วเมื่อ พ.ศ. 2482 ก็ได้พักผ่อนอยู่กับบ้านเป็นการพักผ่อนร่างกายที่ตรากตรำงานมาตลอดเวลา 39 ปี ในวันที่ 18

พฤษภาคม พ.ศ. 2482 ตอนเขียนท่านล้มป่วยและ
ถึงแก่อนิจกรรมในวันรุ่งขึ้น คือวันที่ 19 พฤษภาคม
พ.ศ. 2484 รวมอายุได้ 62 ปี พระวรวงศ์พิธีธู ศิษย์
คนหนึ่งของท่านเขียนไว้อาลัยไว้ว่า “...คุณครูพระยา
อุปถัมภ์ศิลปสารเป็นสุภาพบุรุษไม่เอาเปรียบใครเกิดมา

ไม่เสียทีที่คุณประโยชน์แก่ผู้อื่นมากมายด้วยการสอน
บรรดาคณาจารย์ในกระทรวงธรรมการเป็นศิษย์ของ
ท่านโดยมาก แต่ความรุ่งเรืองแห่งชีวิตของผู้เป็นครูก็
มีเพียงเท่าที่เห็นนี่เอง”

วรวิทย์ วตินสรากร

บรรณานุกรม

- อารีย์ กาญจนานชีวะ. “พระยาอุปถัมภ์ศิลปสาร (น้อม กาญจนานชีวะ)” ใน ประวัติครู. หน้า 68 - 87. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์คุรุสภา, 2484.
อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระยาอุปถัมภ์ศิลปสาร. ณ เมรุวัดสระเกศวรวิหาร วันที่ 5 กันยายน พ.ศ.
2484.